

STRUKTURA VÝJEZDŮ VYSOKOŠKOLSKÝCH PRACOVNÍKŮ NA ZAHRANIČNÍ PRACOVNÍ CESTY A JEJICH DŮVODY K ÚČASTI I NEÚČASTI NA ZAHRANIČNÍ MOBILITĚ*

Lenka Minksová, Karla Provázková

Úvod

Zahraniční mobilita vysokoškolských pracovníků (ZMO-VYS) je projektem, jehož snahou bylo zmapování současné situace zahraniční mobility pracovníků vysokých škol v ČR.¹ V tomto článku se zaměříme na strukturu zahraničních výjezdů vysokoškolských pracovníků a blíže pak na jejich důvody pro účast nebo neúčast na zahraniční mobilitě. Zpracováváme zde dílčí výsledky druhé fáze výzkumu, tedy dotazníků pro vyjíždějící vysokoškolské pracovníky (dotazník Beta) a dotazník pro ty nevyjíždějící (dotazník Alfa), více viz v kapitole o metodice v závěrečné zprávě z projektu [Zahraniční mobilita 2009]. Vzhledem k tomu, že každá varianta dotazníku byla zaměřena na jinou cílovou skupinu respondentů, nebylo použito shodných indikátorů. Výsledky obou variant elektronického dotazníkového šetření jsme proto mohli porovnat pouze z věcného hlediska.

Nejdříve data podrobíme frekvenční analýze. Následně provedeme analýzu vztahů, ve které otázky po důvodech vztáhneme k socio-demografickým a profesním charakteristikám respondentů. Posledním pohledem na data bude faktorová analýza (pouze u dotazníku pro vyjíždějící). Zpracování dat je provedeno pomocí statistického softwaru SPSS.

ZÁKLADNÍ SOCIO-DEMOGRAFICKÉ A PROFESNÍ ČLENĚNÍ SOUBORU

Socio-demografické a profesní charakteristiky respondentů, se kterými zde pracujeme, jsou v obou variantách dotazníku shodné – jedná se celkem o sedm indikátorů: rok narození, pohlaví, délka praxe na vysoké škole, pracovní zařazení,

aktuální zapojení do výzkumných projektů, hlavní obor působení na vysoké škole a vysoká škola.

Celkem bylo získáno 282 vyplněných dotazníků; z toho dotazník pro nevyjíždějící vyplnilo 94 a dotazník pro vyjíždějící 188 vysokoškolských pracovníků. Rozložení dat vzhledem k příslušnosti k jednotlivým vysokým školám znázornuje tabulka č.1, následující tabulky zobrazují členění souboru podle pohlaví a věku.

Tabulka č. 1: Příslušnost ke školám (absolutní počet)*

	MU	JU	OU	Celkem*
počet vyjíždějících	48	58	78	184
počet nevyjíždějících	2	53	38	93

Příslušnost ke své vysoké škole neuvedli 4 respondenti dotazníku pro vyjíždějící a 1 respondent dotazníku pro nevyjíždějící.

Tabulka č. 2: Pohlaví (%)*

	ženy	muži
vyjíždějící	38,8	59,6
nevyjíždějící	38,3	61,7

* V případě dotazníku pro vyjíždějící 3 respondenti neuvedli příslušnost k pohlaví; číselné hodnoty jsou uvedeny v procentech, chybějící počet do 100 % reprezentuje chybějící odpovědi.

Tabulka č. 3: Rozložení dat podle věku (agregované odpovědi, %)

	do 39 let	40 až 59 let	60 a více let
vyjíždějící*	48,4	33,5	16,5
nevyjíždějící	54,3	30,8	14,9

* 3 vyjíždějící respondenti neuvedli svůj věk.

* Děkujeme za cenné rady a pomoc při zpracování výsledků výzkumu Jitce Svatošové, Liborovi Prudkému a Petru Pabianovi.

¹ Více o projektu a postupu zkoumání zahraniční mobility vysokoškolských pracovníků škol viz závěrečná zpráva z projektu [Zahraniční mobilita 2009].

Další tabulky zobrazují rozložení dat vzhledem k profesním charakteristikám respondentů. Pro přehlednost zde většinou uvádíme agregované podoby odpovědí. Věkovému členění odpovídalo v zásadě i členění podle délky praxe (srov. tabulka č. 4). Rozložení dat podle pracovního zařazení, resp. pozice pracovníků ve škole a jejich aktuální zapojení do výzkumných projektů, ukazují tabulky č. 4 a č. 5. V posledních dvou tabulkách vidíme agregované odpovědi indikátorů obor působení respondentů a jejich příslušnost k fakultě.²

Tabulka č. 4: Délka praxe (agregované odpovědi, %)

	0–3 roky	4–9 let	10–20 let	21 a více let
vyjíždějící*	14,9	33,0	35,1	15,4
nevyjíždějící	43,7	25,5	24,5	6,4

* 3 vyjíždějící respondenti neuvedli délku praxe.

Tabulka č. 5: Pracovní zařazení – pozice na VŠ (agregované odpovědi, %)*

	Profesor, docent	Ostatní vysokoškolské pracovníci
vyjíždějící**	30,8	67,1
nevyjíždějící	11,7	88,3

* Profesor, docent – sloučení těchto dvou pozic, ostatní vysokoškolské pracovníci – sloučení pozic: odborný asistent, asistent, lektor, vědecký pracovník, odborný pracovník., technický pracovník, administrativní pracovník.

** V případě dotazníku pro vyjíždějící 4 respondenti neodpověděli.

Tabulka č. 6: Aktuální zapojení do výzkumného projektu (%)

	Zapojen do více než jednoho projektu	Zapojen do jednoho projektu	Nezapojen aktuálně do žádného projektu
vyjíždějící*	30,9	35,6	31,4
nevyjíždějící	14,9	29,8	55,3

* V případě dotazníku pro vyjíždějící 4 respondenti neodpověděli.

² Toto sloučení jsme provedli podle vzoru Akademie věd ČR. Skupina „vědy zabývající se živou přírodou“ zahrnovala tyto obory: přírodovědný, lékařský či zdravotnický, veterinární, farmaceutický a zemědělský či lesnický. Skupina věd „zabývajících se neživou přírodou“ zahrnovala technické obory a informační technologie. Do skupiny humanitních a společenských věd dále patřily také: mediální, právní, ekonomické, manažerské, teologické a umělecké obory.

Tabulka č. 7: Hlavní obor působení na VŠ (agregované odpovědi, %)

	Vědy o živé přírodě (chemie, biologie, lékařství)	Vědy o neživé přírodě (fyzika, matematika, informatika)	Humanitní a společensko-vědní obory
vyjíždějící*	28,7	12,2	52,1
nevyjíždějící**	37,2	4,3	55,4

* V případě dotazníku pro vyjíždějící 13 respondentů neodpovědělo.

** V případě dotazníku pro nevyjíždějící 3 respondenti neodpověděli.

STRUKTURA VÝJEZDŮ A DŮVODY K ÚČASTI I NEÚČASTI NA ZAHRANIČNÍ MOBILITĚ

Struktura výjezdů

Struktura výjezdů je mapována otázkou, kolikrát respondent vyjel na zahraniční pracovní cestu, a otázkami na délku pedagogických, vědeckých a jiných zahraničních cest. Indikátory výjezdů jsou dále vztaheny pomocí kontingenčních tabulek k socio-demografickým a profesním charakteristikám respondentů.

Frekvenční analýza indikátoru *počet výjezdů* ukazuje, že respondenti mají se zahraniční mobilitou poměrně velké zkušenosti; více než polovina respondentů (52,1 %)³ se během svého působení na vysoké škole zúčastnila zahraniční mobility více než šestkrát. Z celkového počtu respondentů dokonce 13,3 % respondentů vyjelo na zahraniční cestu více než 21krát, na druhou stranu 10,6 % pracovníků vyjelo zatím pouze jednou. Co se týče délky, u všech typů cest výrazně převažovaly cesty kratší než 10 dní: pouze na tyto krátké pedagogické cesty vyjelo v posledních třech akademických rocích 47,9 % respondentů, na vědecké 48,8 % a na jiné než pedagogické a vědecké cesty 45,7 %.

Důvody k účasti na mobilitě

Důvody k účasti vysokoškolských pracovníků na zahraniční mobilitě byly zjišťovány otázkou, jaké faktické důvo-

³ Toto procento zahrnuje respondenty, kteří v dotazníku označili jednu z těchto odpovědí: 6–10 výjezdů; 11–20 výjezdů; 21 a více výjezdů.

dy respondenty vedly k jejich dosavadním pracovním zahraničním cestám (plné znění otázky i odpovědi viz pří-

loha). V tabulce č. 9 jsou zaneseny již agregované odpovědi.

Tabulka č. 9: Důvody, které vedly k pracovním zahraničním cestám (vyjádřeno v %)*

	významný (rozhodující + velmi významný)	nevýznamný (méně významný + nevýznamný)	Chybějící odpovědi
akademická povinnost	40,4	52,1	7,5
práce na mezinárodním výzkumu	50	41	9
růst odbornosti	85,6	11,1	3,3
pracovní kontakty	86,2	11,7	2,1
zvýšení kvality výuky	56,9	37,7	5,4
expertní, poradenská činnost	15,5	76,1	8,4
osobní kariérní růst	51,6	41	7,4
poznat fungování jiné instituce	68,1	27,6	4,3
poznat nová řešení výzkumných problémů	56,4	36,7	6,9
poznat nové postupy výuky	51,1	43,1	5,8
poznat jinou kulturu	48,4	46,3	5,3
rozvoj podmínek pro mobilitu učitelů	32,4	61,2	6,4
rozvoj podmínek pro mobilitu studentů	40,9	52,7	6,4
navázání spolupráce	65,9	30,3	3,8
tradiční spolupráce s danou institucí	52,7	43,1	4,2
pokračování ve spolupráci s kolegy	67,1	28,2	4,7
utrátit zbývající peníze v rámci projektu	1,6	88,3	10,1

* Sloučeny odpovědi – důvod: rozhodující + velmi významný; méně významný + nevýznamný.

Důvody k účasti na mobilitě, které byly nejčastěji označovány za významné, jsou rozvoj pracovních kontaktů (86,2%)⁴ a růst vlastní odbornosti (85,6%). Následuje skupina důvodů v rozmezí 48% až 68%, která je velmi různorodá. Zahrnuje výzkumnou i pedagogickou motivaci pro účast na zahraničních cestách (mezinárodní výzkum a nová řešení výzkumných problémů, zvýšení kvality výuky včetně jejích nových postupů, navázání spolupráce a pokračování v ní, poznat fungování jiné instituce), ale také osobní důvody (poznat jinou kulturu a osobní kariérní růst). Naopak nejmé-

ně významnými důvody jsou podle odpovědí potřeba utratit zbývající peníze v rámci projektu (88,3%), expertní či poradenská činnost (76,1%) a rozvoj podmínek pro mobilitu učitelů (61,2%) (více viz tabulka č. 9).

Důvody k neúčasti na mobilitě

Dotazník pro nevyjíždějící respondenty zjišťoval, proč respondenti během svého působení na vysoké škole dosud nevyjeli na zahraniční pracovní cestu. Metodika obou dotazníků byla odlišná – zatímco v dotazníku pro vyjíždějící respondenti hodnotili významnost všech uvedených důvodů pro účast na zahraniční mobilitě, v dotazníku pro nevyjíždějící respon-

⁴ To znamená, že 86,2% respondentů označilo rozvoj pracovních kontaktů za významný důvod pro svou účast na zahraniční mobilitě. Ostatní respondenti tento důvod označili za nevýznamný nebo na otázku neodpověděli.

denti významnost důvodů nehodnotili, ale pouze vybírali, které z uvedených položek byly důvodem pro jejich dosavadní neúčast na zahraniční mobilitě. Mohli označit tolik z nabízených důvodů, kolik odpovídalo jejich situaci (plné znění otáz-

ky včetně jednotlivých položek viz příloha). Vybírali ze sedmnácti položek, následující tabulka je řadí sestupně podle počtu procent respondentů, kteří příslušné položky označili za důvody, kvůli kterým doposud nevyjeli na zahraniční cestu.

Tabulka č. 10: Důvody, proč respondenti nevyjeli na zahraniční pracovní cestu

Důvody	%
nemohl/a jsem vyjet, protože povinnosti v rodině mi to nedovolily	31,9
dosud mi nikdo takovou možnost nenabídl	30,9
nemohl/a jsem vyjet, protože povinnosti ve škole mi to nedovolily	26,6
nemám dostatečné jazykové vybavení	25,5
nemám dostatečné informace o možnostech takových cest	20,2
neměl/a jsem zájem o takovou cestu	17,0
jiné	10,6
nemám šanci stát se členem nějakého týmu, který pracuje na mezinárodních projektech	10,6
cesty jsou jen pro někoho, ostatní nemají šanci	9,6
výjezd by byl příliš komplikovaný, proto jsem to vzdal/a	7,4
zahraniční zkušenosti nemají žádný podstatný vliv na postup a odměňování	6,4
efekt z cest je nižší než ztráta, kterou takové cesty přinášejí	6,4
nemohl/a jsem vyjet, protože by to bylo příliš nákladné	6,4
nemohl/a jsem vyjet, protože mi to nedovolil můj zdravotní stav	5,3
zahraniční zkušenosti nemají žádný podstatný vliv na profesní a odborný vývoj	2,1
několikrát jsem se o cestu pokoušel/a, ale nikdy to nevyšlo	2,1
zkušenější kolegové k cestám do zahraničí nikoho jiného nepustí	2,1

Mezi respondenty, kteří se doposud neúčastnili zahraniční mobility, 31,9 % uvedlo, že nevyjeli kvůli povinnostem v rodině, a 30,9 % respondentů označilo jako důvod, že jim zahraniční cestu zatím nikdo nenabídl. Povinnosti ve škole byly důvodem pro neúčast na zahraniční mobilitě u 26,6 % respondentů; 25,5 % respondentů uvedlo jako důvod své nedostatečné jazykové vybavení. Pro 20,2 % respondentů byl důvodem nedostatek informací o možnostech zahraničních cest a 17 % respondentů zatím nevyjelo, protože o zahraniční cesty nemají zájem.

ANALÝZA VZTAHŮ

Nyní se zaměříme na vzájemné vztahy mezi jednotlivými důvody k ne/účasti na zahraniční mobilitě a demografický-

mi, sociálními a profesními charakteristikami respondentů. Nejprve uvádíme vztahy pro skupinu vyjíždějících respondentů, následně vztahy pro nevyjíždějící.

Analýza vztahů – vyjíždějící respondenti

Vztahy mezi jednotlivými indikátory jsme testovali pomocí kontingenčních tabulek. Statisticky významné vztahy jsou zaneseny v tabulce č. 11, tabulka rozlišuje tři stupně síly těchto vztahů: statisticky významný vztah na úrovni 0,001 a méně je označen „XXX“, na úrovni 0,001 až 0,01 je označen „XX“ a na úrovni 0,01 až 0,05 je označen „X“. Znamená to, že nejsilnější vztahy jsou označeny „XXX“. Neoznačená políčka ukazují, že se nepotvrdil vztah mezi danými indikacemi, tudíž že uvedené vztahy jsou statisticky nevýznamné.

Tabulka č. 11: Přehled statisticky významných vztahů mezi důvody k zahraniční mobilitě a demografickými a profesními charakteristikami dotazovaných

důvod	Indikátory dotazovaných						
	pohlaví	věk	délka praxe na VŠ	profesní zařazení	obor	účast na projektu	vysoká škola
akademická povinnost					X		
práce na mezinárodním výzkumu				XX	XXX	XXX	XX
růst vlastní odbornosti							
rozvoj pracovních kontaktů							X
zvýšení kvality výuky					XX		
expertní – poradenská činnost							
osobní kariérní růst		XXX	X	XX		X	X
zájem poznat fungování jiné instituce							
zájem poznat nová řešení výzkumných projektů							
zájem poznat nové postupy výuky					XXX	XX	
zájem o poznání jiné kultury					XX	X	
rozvoj podmínek pro mobilitu učitelů					XX		
rozvoj podmínek pro mobilitu studentů							
navázání spolupráce se školou, institucí					X		
tradiční spolupráce s danou školou, institucí		X					
pokračování ve spolupráci s vybranými kolegy						X	
potřeba utratit zbývající peníze v rámci projektu							

Z celkového počtu 119 vztahů⁵ se ukázalo jako statisticky významných pouze 20. Důležité je, že v případě 6 ze 17 důvodů se neprokázal významný vztah s žádnou socio-demografickou ani profesní charakteristikou. Jedná se o tyto důvody: růst odbornosti; expertní, poradenská činnost; poznat fungování jiné instituce; poznat nová řešení výzkumných problémů; rozvoj podmínek pro mobilitu studentů; utratit zbývající peníze v rámci projektu. Tyto důvody byly tudíž pro všechny skupiny respondentů stejně významné či nevýznamné (srov. tabulka č. 9).

Naopak nejvíce rozdílu v odpovědích různých skupin respondentů se ukázalo u důvodu osobní kariérní růst (5 ze 7 možných vztahů bylo statisticky významných). Osobní kariérní růst byl mezi důvody pro zahraniční mobilitu zvláště významný především pro mladší vysokoškolské pracovníky, také pro pracovníky s kratší profesní dráhou ve vysokém školství, s nižším profesním zařazením, a pro ty, kteří nejsou aktuálně zapojeni do projektů a grantů. Převažují mezi nimi dotazovaní z MU a OU, méně pak z JU. Tato zjištění nejsou překvapivá, kariérní růst je důvodem

pro mobilitu u těch respondentů, kteří svou kariéru ještě nestihli vybudovat. Naopak respondenti s vyšším kariérním postavením již mají většinou pro účast na mobilitě jiné důvody.

Důvod práce na mezinárodním výzkumu je svým způsobem komplementární k předešlé položce kariérní růst. Také tento důvod je totiž ve významném vztahu s poměrně velkým počtem sociálních a profesních indikátorů, ale označovali jej jiné skupiny respondentů, než u předešlého důvodu kariérní růst. Konkrétně se jedná o vztahy se čtyřmi indikátory. Práce na mezinárodním výzkumu byla jako důvod k mobilitě významná pro profesory a docenty, respondenty z oborů zabývajících se hlavně „neživou přírodou“, respondentů aktuálně zapojených do projektů a dále respondentů z JU, ale naopak významně méně z OU.

U ostatních důvodů jsme zaznamenali pouze jeden nebo dva statisticky významné vztahy.

Nyní se na vztahy podíváme z perspektivy socio-demografických a profesních indikátorů. Nejsilnější mezi nimi byla příslušnost respondentů k oborům, která je ve významném vztahu se 7 důvody k mobilitě. Další významný diferencující

⁵ Součin 17 důvodů se 7 socio-demografickými a profesními charakteristikami.

vliv je aktuální zapojení respondentů do projektu Příslušnost respondentů k vysokým školám vytváří 3 významné vztahy, věk a profesní zařazení vztahy dva, délka praxe na vysoké škole jeden a pohlaví respondentů nevytváří žádný vztah. Souhrnně lze říci, že diferenciací důvodů k účasti na zahraniční mobilitě není zásadní. Až na dva důvody (osobní kariérní růst a práce na mezinárodním výzkumu) jde jen o nevýrazné rozdíly; významnost ostatních důvodů se totiž lišila jen u nízkého počtu socio-demografických a profesních ukazatelů. Tyto zjištěné difference navíc v zásadě odpovídají očekáváním – např. lze očekávat, že profesori a docenti jezdí na zahraniční cesty spíše kvůli spolupráci na výzkumu než kvůli svému kariérnímu růstu, protože už jistého pracovního postupu dosáhli apod. Jak už jsme se zmínili výše, podle výsledků šetření jsou z pohledu všech skupin respondentů všechny z uvedených důvodů pro účast na zahraniční mobilitě prakticky stejně významné či nevýznamné. Zajímavé je

rovněž zjištění, že hodnocení žádného z důvodů není vázáno na pohlaví respondentů a obdobně že věk, délka praxe na vysoké škole a profesní zařazení respondentů byly pouze v jednom nebo ve dvou významných vztazích s některými z uvedených důvodů.

Analýza vztahů – nevyjíždějící respondenti

Stejně jako u dotazníku pro vyjíždějící pracovníky, i zde jsme provedli pomocí kontingenčních tabulek analýzu vztahů mezi socio-demografickými a profesními indikátory a jednotlivými důvody pro neúčast na zahraniční mobilitě. Test dobré shody prokázal 4 statisticky významné vztahy, jedná se o souvislost 3 položek (důvodů dosavadní neúčasti na zahraniční mobilitě) se 3 socio-demografickými a profesními charakteristikami (viz tabulka č. 12).

Tabulka č. 12: Přehled statisticky významných vztahů – důvody k neúčasti na zahraniční mobilitě a demografickými a profesními charakteristikami dotazovaných

důvod	Indikátory dotazovaných						
	pohlaví	věk	délka praxe na VŠ	profesní zařazení	obor	účast na projektu	vysoká škola
nezájem							
povinnosti ve škole							
povinnosti v rodině		X					
zdravotní stav							
příliš nákladné							
nenabídnuť možnost	X	X			XXX		
příliš komplikované							
efekt z cest je nižší než ztráta							
nedostatečné jazykové vybavení							
nedostatek informací							
cesty jsou jen pro někoho							
cesty nemají vliv na profesní vývoj							
cesty nemají vliv na odměňování							
neúspěšné pokusy o výjezd							
zkušenější kolegové nedovolí vyjet jiným							
nedostanu se do zahr. projektů							

Poznámka k tabulce č. 12:

Statisticky významné vztahy mezi danými proměnnými jsou označeny takto: statisticky významný vztah na úrovni 0,001 a méně: XXX; statisticky významné vztahy na úrovni 0,001 až 0,01: XX; statisticky významné vztahy na úrovni 0,01 až 0,05: X. Platí, že čím více X, tím intenzivnější vztah. Neoznačená políčka ukazují, že se nepotvrdil vztah mezi danými indikacemi (uvedené vztahy byly statisticky nevýznamné).

Ze všech 17 nabízených důvodů pro neúčast na mobilitě byly pouze 2 ve významném vztahu s některými socio-demografickými a profesními indikátory. Situace je tudíž analogická jako v případě dotazníku pro vyjíždějící: všechny skupiny respondentů označovaly prakticky shodné důvody, proč se dosud nezúčastnili zahraniční mobility (srov. tabulka č. 10).

U jediného důvodu jsme zaznamenali více vztahů se sociálními a profesními indikátory, a tím bylo, že respondentům možnost zahraniční cesty zatím nikdo nenabídl. Tento důvod častěji uváděli respondenti z oboru „vědy o živé přírodě“, označovali jej častěji také ženy a respondenti ve věku 40 až 59 let. Otázkou je, proč jsou právě tyto dvě skupiny méně aktivní, tedy proč čekají, až dostanou nabídku na zahraniční cestu. Domnívají se, že zahraniční cesty jsou určeny spíše pro jiné skupiny (tedy pro muže a jinou věkovou skupinu)? Právě muži a skupina nejmladších respondentů (do 39 let) důvod „nenabídnuť možnost“ zmiňovali statisticky významně méně.⁶ Z toho vyplývá, že tito respondenti se zahraniční mobility neúčastní z nějakých jiných důvodů.

Poslední prokázaný vztah je mezi rokem narození respondentů a jejich povinnostmi v rodině. Skupina nejmladších respondentů (do 39 let) tento důvod označuje významně častěji, zatímco skupina nejstarších respondentů (60 let a více) tentýž důvod naopak významně častěji neuvádí. Tento výsledek potvrzuje naše předpoklady, že totiž nejmladší respondenti pečují o vlastní rodinu s malými dětmi, které nemohou na delší dobu opustit.

Výše popsané vztahy však zaujímají jen velice nízký počet z celkového množství všech potenciálních významných vztahů. Mezi socio-demografickými a profesními indikátory jsou 4, které nevstoupily do vztahu s žádným z uvedených důvodů pro neúčast na mobilitě: délka praxe na vysoké škole, pracovní zařazení, zapojení do projektu a příslušnost k vysoké škole. Ostatní indikátory jsou ve vztazích pouze s jedním nebo dvěma důvody pro neúčast na mobilitě. Rozdíly v odpovědích jednotlivých skupin respondentů jsou tudíž zcela zanedbatelné.

⁶ To by odpovídalo interpretaci, že v českém akademickém prostředí jsou systematicky zvýhodňováni muži před ženami – viz Pabian 2010 a Stöckelová 2009.

Faktorová analýza

Pomocí faktorové analýzy lze proměnné roztrždit do několika faktorů na základě míry podobnosti odpovědí. Tuto metodu jsme použili na baterii otázek v dotazníku pro vyjíždějící pracovníky vysokých škol, tedy na téma důvody k účasti na zahraniční mobilitě.⁷ Účelem bylo zredukovat sadu 17 proměnných (všech zkoumaných důvodů) na nižší počet proměnných, které by nám podaly přehlednější obraz o motivacích respondentů pro účast na zahraničních pracovních cestách.

Důvody k výjezdu se shromáždily v podstatě do tří faktorů. První zahrnuje spíše obecně poznávací a provozně-pedagogické důvody: poznat nové postupy výuky, fungování jiné instituce, jinou kulturu, navázání spolupráce, projednávání podmínek pro mobilitu studentů a učitelů, osobní kariéerní růst a také důvody přímo spojené s výukou – poznat nové postupy výuky a zvýšení kvality výuky. Těchto devět důvodů tvoří jeden faktor. Druhý faktor se soustřeďuje na vědeckou spolupráci. Zahrnuje především tři důvody a další dva částečně. Konkrétně jde o práci na mezinárodním výzkumu, poznání nových řešení výzkumných problémů a o pokračování ve spolupráci s kolegy. Další dva důvody částečně patří k tomuto faktoru jsou růst odbornosti a expertní a poradenská činnost. Tento faktor je poměrně konzistentní. Zřídka označovaný důvod utratit zbývající peníze z grantu se logicky spojuje spíše s tímto „vědeckým“ faktorem.

Třetí faktor je rozporný. Zahrnuje čtyři důvody: tradiční spolupráci se zahraniční institucí, pokračování ve spolupráci s kolegy a také osobní kariéerní růst a růst odbornosti. Avšak dva poslední důvody z tohoto faktoru mají opačné znaménko než první dva. Znamená to, že sice je respondentů vybírali podobně, ale s opačnými významy; od zahraniční mobility motivované tradiční spoluprací a pokračováním ve spolupráci s kolegy respondenti neočekávají růst vlastní odbornosti ani kariéerní vzestup.

Podle výsledků faktorové analýzy existují v zásadě 3 skupiny důvodů, proč se vysokoškolské pracovníci účastní zahraniční mobility. Jsou jimi obecně poznávací a provozně-pedagogické důvody, vědecká spolupráce včetně řešení

⁷ Použita metoda hlavních komponentů a rotace faktorů pomocí metody varimax (rotační metoda, která minimalizuje počet faktorů potřebných na vysvětlení každé proměnné).

výzkumných projektů a pokračování v tradiční spolupráci se zahraniční univerzitou či jiným odborným pracovištěm.

SHRNUTÍ

K tématu účasti a neúčasti vysokoškolských pracovníků na zahraniční mobilitě jsme přistoupili z věcného hlediska, protože důvody týkající se ne/účasti na mobilitě jsou přirozeně pro obě skupiny respondentů odlišné; každá skupina byla tudíž mapována dvěma dotazníky s odlišnými indikátory.

V dotazníku pro vyjíždějící respondenty byla zjišťována také struktura výjezdů. Ukazuje se, že největší skupina respondentů se účastní pouze nejkratších zahraničních pracovních cest. Více než polovina respondentů se během svého působení na vysoké škole zúčastnila již šesti a více zahraničních cest. Většinou jsou tedy mezi respondenty pracovníci s bohatými zkušenostmi se zahraniční mobilitou. Další výsledky ukázaly, že nejčastěji vyjíždějí ti vysokoškolští pracovníci, kteří již mají vybudovanou určitou pracovní pozici a také již stihli navázat vztahy s mezinárodní vysokoškolskou či vědeckou komunitou.

Podíváme-li se na frekvenci důvodů pro účast na mobilitě, ukazují se jako nejvýznamnější tyto: rozvoj pracovních kontaktů, růst vlastní odbornosti, zájem poznat fungování jiné instituce, pokračování ve spolupráci s kolegy a navázání spolupráce se školou či jinou zahraniční institucí. Na základě faktorové analýzy lze důvody k účasti na mobilitě rozdělit do tří skupin. První zahrnuje obecně poznávací a provozně-pedagogické důvody, druhý vědeckou spolupráci a třetí faktor zahrnuje tradiční spolupráci s institucí nebo pokračování ve spolupráci s kolegy.

Při analýze vztahů se ukázalo, že diferenciací důvodů k zahraniční mobilitě není zásadní. Jinými slovy, všechny skupiny respondentů odpovídaly prakticky shodně. V podstatě se jedná pouze o dva důvody, u kterých se projeví výraznější rozdíly – osobní kariérní růst a práce na mezinárodním výzkumu. U ostatních důvodů se objevil pouze malý počet statisticky významných vztahů s některými socio-demografickými a profesními charakteristikami. Nejsilnější vliv na odlišné hodnocení nabízených důvodů má příslušnost respondentů k oboru.

Také u skupiny respondentů, kteří doposud nevyjeli na žádnou zahraniční cestu, se zjišťovalo, jaké důvody je

k tomu vedou. Nejčastější důvody, které byly uváděny, jsou povinnosti v rodině a nenabídnutí možnosti vycestovat, dále pak povinnosti ve škole, nedostatečné jazykové vybavení, nedostatek informací o možnostech zahraničních cest a rovněž nezájem o zahraniční mobilitu.

Kontingenční tabulky pro skupinu nevyjíždějících respondentů prokázaly souvislost tří důvodů k neúčasti na mobilitě se třemi socio-demografickými a profesními charakteristikami (nenabídnuta možnost versus obor působení, pohlaví a rok narození; povinnosti doma versus rok narození).

Výsledky dotazníku pro nevyjíždějící respondenty lze porovnat se zjištěními z předcházejícího šetření, které bylo rovněž provedeno v rámci projektu ZMOVYS, s dotazníkem rezerv⁸. Oba dotazníky mají odlišnou strukturu i metodiku, ale přesto můžeme alespoň z věcného hlediska porovnat jejich hlavní výsledky. Zpracování dotazníku rezerv ukazuje, že největší rezervy pro rozvoj zahraniční mobility leží v přílišné vytíženosti pracovníků povinnostmi ve škole, v nedostatečné osobní vybavenosti pracovníků, v hmotných podmínkách pro mobilitu a v zájmu respondentů o mobilitu. Porovnáním výsledků obou dotazníků lze konstatovat, že nejproblematictějšími oblastmi jsou především povinnosti pracovníků ve škole⁹ a jejich nedostatečné osobní vybavení (zejména nedostatečná znalost cizího jazyka). Tyto dvě položky jsou respondenty, kteří se mobility účastní, vnímány jako významné rezervy v rozvoji mobility a zároveň jsou respondenty, kteří se mobility zatím nezúčastnili, často označovány jako důvody pro tuto neúčast. Z těchto zjištění tudíž usuzujeme, že jsou změny jak v pracovní vytíženosti, tak v osobní vybavenosti vysokoškolských pracovníků klíčové pro rozvoj jejich zahraniční mobility.

Mgr. Lenka Mínksová
Mgr. Karla Provázková
Centrum pro studium vysokého školství, v.v.i.
minksova@cvs.cz
provazkova@cvs.cz

⁸ Podrobněji viz závěrečná zpráva [Zahraniční mobilita 2009].

⁹ Zde připomínáme, že vysoká vytíženost vyučujících úzce souvisí s masifikací českých vysokých škol, viz Prudký, Pabian, Šima 2010.

Literatura:

1. *Zabraněná mobilita vysokoškolských pracovníků. Závěrečná výzkumná zpráva, Národní program výzkumu II, identifikační č. projektu 2E08008.* Praha: CSVŠ, UJAK, 2009.
2. PABIAN, Petr. Vyučující na cestě od elitního přes masové k univerzálnímu terciárnímu vzdělávání. In PRUDKÝ, Libor; PABIAN, Petr; ŠIMA, Karel. *České vysoké školství: na cestě od elitního k univerzálnímu vzdělávání 1989–2009.* Praha: Grada, 2010, s. 60–84.
3. PRUDKÝ, Libor; PABIAN, Petr; ŠIMA, Karel. *České vysoké školství. Na cestě od elitního k univerzálnímu vzdělávání 1989–2009.* Praha: Grada, 2010.
4. STÖCKELOVÁ, Tereza (ed.). *Akademické poznávání, vykazování a podnikání: etnografie měnící se české vědy.* Praha: SLON, 2009.

*Abstract:***Structure of Outgoing Academic Staff: Reasons for (Non-) Participation in Foreign Mobility**

This article makes use of the data gathered within the project ZMOVYS (Foreign Mobility of University Academic Staff), aimed at ascertaining the empirical reality of the Czech academic staff mobility. The article deals with some results of the survey that constitutes the empirical part of the project. The authors focus on the structure of the outgoing academic staff and on the reasons for participating or not participating in the corresponding programmes/ opportunities. The results of the survey show that approximately one half of the

respondents have so far participated only in terms of business trips that lasted ten or fewer days, with around one half of the respondents being through six or more business trips of this kind. The most often mentioned reasons for participating in foreign mobility were: building up the professional contacts and improving one's expertness. Conversely, the major reasons mentioned against foreign mobility are as follows: family duties, no offer to take part in mobility, academic duties, and insufficient knowledge of foreign languages.

Příloha

Uvádíme plné znění otázek zjišťujících motivace respondentů pro ne/zapojení se do mobility. Dotazník Alfa se zabýval důvody pro neúčast a dotazník Beta důvody pro účast na zahraniční mobilitě.

Dotazník Alfa

Poprosíme Vás o uvedení důvodů pro to, že jste během svého působení na vysoké škole dosud nebyl/a na zahraniční pracovní cestě. (*Vyberte tolik důvodů, kolik odpovídá Vaší situaci.*)

- neměl/a jsem zájem o takovou cestu
- nemohl/a jsem vyjet, protože povinnosti ve škole mi to nedovolily
- nemohl/a jsem vyjet, protože povinnosti v rodině mi to nedovolily
- nemohl/a jsem vyjet, protože mi to nedovolil můj zdravotní stav
- nemohl/a jsem vyjet, protože by to bylo příliš nákladné
- dosud mi nikdo takovou možnost nenabídl
- výjezd by byl příliš komplikovaný, proto jsem to vzdal/a
- efekt z cest je nižší než ztráta, kterou takové cesty přinášejí
- nemám dostatečné jazykové vybavení
- nemám dostatečné informace o možnostech takových cest
- cesty jsou jen pro někoho, ostatní nemají šanci
- zahraniční zkušenosti nemají žádný podstatný vliv na profesní a odborný vývoj
- zahraniční zkušenosti nemají žádný podstatný vliv na postup a odměňování
- několikrát jsem se o cestu pokoušel/a, ale nikdy to nevyšlo
- zkušenější kolegové k cestám do zahraničí nikoho jiného nepustí
- nemám šanci stát se členem nějakého týmu, který pracuje na mezinárodních projektech
- jiné příčiny, jaké: (maximálně 120 znaků)

Dotazník Beta

Pokuste se prosím posoudit, jaké faktické důvody Vás vedly k Vaším dosavadním pracovním zahraničním cestám. (*Vyberte, prosím, odpověď v každém z předepsaných řádků.*)

důvod	Tento důvod byl			
	rozhodující	velmi významný	méně významný	nevýznamný
Akademická povinnost				
Práce na mezinárodním výzkumu				
Růst vlastní odbornosti				
Rozvoj pracovních kontaktů				
Zvýšení kvality výuky				
Expertní – poradenská činnost				
Osobní kariérní růst				
Zájem poznat fungování jiné instituce				
Zájem poznat nová řešení výzkumných problémů				
Zájem poznat nové postupy výuky				
Zájem o poznání jiné kultury				
Rozvoj podmínek pro mobilitu učitelů				
Rozvoj podmínek pro mobilitu studentů				
Navázání spolupráce se školou či jinou institucí				
Tradiční spolupráce s danou školou či institucí				
Pokračování ve spolupráci s vybranými kolegy				
Potřeba utratit zbývající peníze v rámci projektu				
Jiné důvody, jaké (maximálně 30 znaků)?				